

УДК 159.9

DOI: 10.15421/103110

Зарицька В. В.,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Мелітопольський державний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0002-9300-8276

zarytska_vv@ukr.net

Корсунська В. В.,

психолог за напрямом дитячої та юнацької психотерапії,

сертифікований психолог-консультант європейської методики з професійної

орієнтації підлітків «Magellano Університет», Україна

інтеграційний консультант

«Leuchtturm – Perspektive Mensch», Німеччина

ORCID ID: 0000-0003-0316-429X

psychologydnepr@gmail.com

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE SPECIALISTS

Анотація. В статті розглядаються теоретичні питання пов'язані з дослідженнями комунікації та комунікативної компетентності студентської молоді за різними спеціальностями та різною професійною діяльністю; визначені види компетенцій на підставі наукових досліджень як українських, так й зарубіжних наукових спільнот. Зміни, які відбуваються в системі вищої освіти та глобальні виклики сучасного суспільства, призвели до змін в академічних комунікаційних структурах. Сучасне покоління студентів виховується з використанням новітніх технологій і вільно користується інтернетом, де мова має свої власні правила. Комунікативна компетенція стосується здатності спілкуватися мовою, що відповідає певній ситуації та контексту. Це означає належне використання набутої мовної компетенції, яка залежить від середовища,

в якому вона використовується, теми розмови, кількості співрозмовників та її мета. Для учасників освітнього процесу – студентів, викладачів – набуття комунікативних компетенцій стало необхідним засобом розвитку міжособистісного, міжкультурного та мовного комунікативного надбання, що сприяє отриманню знань, навичок, умінь та досвіду. В статті проводиться порівняльний аналіз деяких видів компетенцій за різним видом професійної діяльності з метою встановлення загальних та специфічних компетенцій. В синтезі представлені основні принципи концепцій та методологічний підхід з питань організації освітнього процесу, особливостей розвитку компетенцій професійної, соціокультурної, дискурсивної, стратегічної, граматичної тощо. Як для викладачів-академіків, так і для дослідників результатом є перетворення розуміння комунікативних компетенцій у теоретичну перспективу для вивчення їхньої академічної практики та професійної практичної діяльності. Нижче наведено вибрані області комунікативних навичок. Це, звичайно, не вичерпний список, і з технологічним прогресом та змінами на ринку праці він лише зростатиме. Тому в статті надаються пропозиції науковців щодо розвитку комунікативних компетентностей або їх посилення.

Ключові слова: компетенція: професіна, соціокультурна, дискурсивна, стратегічна, граматична; ключові компетенції; компетентність комунікативна, мовна; компонент: когнітивний, поведінковий, мотиваційний та особистісний.

Abstract. The article considers theoretical issues related to research on communication and communicative competence among students of various specialties and professional activities; types of competencies are identified based on scientific research conducted by both Ukrainian and foreign scientific communities. Changes in the higher education system and the global challenges of modern society have led to changes in academic communication structures. The current generation of students is being educated using the latest technologies and freely uses the Internet, where

language has its own rules. Communicative competence refers to the ability to communicate in a language that is appropriate to a given situation and context. This means the proper use of acquired language competence, which depends on the environment in which it is used, the topic of conversation, the number of interlocutors, and its purpose. For participants in the educational process—students and teachers—acquiring communication skills has become a necessary means of developing interpersonal, intercultural, and linguistic communication skills, which contributes to the acquisition of knowledge, skills, abilities, and experience. The article provides a comparative analysis of certain types of competencies in various types of professional activities with the aim of establishing general and specific competencies. The synthesis presents the basic principles of concepts and methodological approaches to the organization of the educational process, the specifics of the development of professional, sociocultural, discursive, strategic, grammatical, and other competencies. For both academic teachers and researchers, the result is the transformation of the understanding of communicative competencies into a theoretical perspective for studying their academic practice and professional practical activities. Below are selected areas of communication skills. This is, of course, not an exhaustive list, and with technological progress and changes in the labor market, it will only grow. Therefore, the article provides suggestions from scientists on the development of communication competencies or their strengthening.

Keywords: competence: professional, sociocultural, discursive, strategic, grammatical; key competences; communicative and linguistic competence; components: cognitive, behavioral, motivational, and personal.

Постановка проблеми. Важливість комунікації в суспільстві важко переоцінити, бо вона виконує основну функцію не тільки в стратегії розвитку держави, а й у способах збереження особистісних цінностей та ідеалів людини. Більшість дослідників звертають увагу на концепцію «комунікативної

компетентності», яка пов'язана зі зміною фокуса в освіті та зосереджена на формування інтеграційних результатів навчання.

Міжособистісна взаємодія надає можливість задовольняти власні потреби кожної людини: спільнота, спілкування, підтримка, самореалізація, безпека, стабільність, приналежність, незалежність, вибір, навчання, самовираження, компетентність, усвідомленість тощо. Сучасна роль міжособистісного спілкування та сформовані компетенції надають основу професійної діяльності спеціалістам в різних галузях.

Мета статті полягає у демонстрації потреби комунікативного розвитку майбутніх спеціалістів та сприянні підвищенню обізнаності про важливість комунікативної компетентності для професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «компетентність» в літературі має багато визначень. Науковці, які приділяють увагу вивченню компетентності, розглядають її по-різному (вміння, навички, здібності, підготовка до професійної діяльності) та інтерпретують це поняття зі свого погляду. Однак загальною особливістю всіх понять, пов'язаних з компетенцією, є здатність кожної особистості виконувати конкретні задачі, завдання та певні функції [12].

Дослідження показують, що працевлаштування відбувається з урахуванням певних особливостей розвитку особистості: освіта, досвід та знання мов. Європейська комісія у 1995 році визначила п'ять стратегічних пунктів для посилення «політики працевлаштування». Серед них два пункти – це наблизити школу до підприємства (щоб знати його потреби) та оволодіти трьома мовами ЄС (щоб відкрити горизонти ринку праці в інших країнах). Аргументи полягають у необхідності викладання – вивчення мови, яке матиме спрямоване на розвиток здатності студентів використовувати свої знання в реальних ситуаціях, поза межами освітнього середовища для максимального підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку праці; всі студенти повинні мати можливість скористатися як професійними, так і особистими можливостями, які пропонує їм

світ праці. Нові вимоги сучасного ринку праці зосереджуються на *компетентності* та *відданості*, що допоможуть студентській молоді розвиватися як особистостям та професіоналам у процесі навчання протягом усього життя. М. Б. Ахмед стверджує, що поняття *компетентності* асоціюється з особистими характеристиками, які пояснюють вищу продуктивність праці [9].

Р. Бояціс пов'язував компетентність з ефективністю роботи. На його думку, компетентність є критичним фактором, що впливає на результати діяльності, операційну ефективність та має конкурентну перевагу. Компетентність стосується поєднання знань, навичок, здібностей та поведінки, які дозволяють працівникам ефективно виконувати свої посадові обов'язки. Професійна компетенція – це базова характеристика людини, оскільки вона може бути мотивом, рисою, навичкою, аспектом її самосприйняття чи соціальної ролі, або сукупністю знань, які вона використовує. Існування та володіння цими характеристиками може бути відомим людині або ні. У цьому сенсі характеристики можуть бути несвідомими аспектами людини (тобто вона не усвідомлює їх або не може їх сформулювати чи описати) [10, с. 20-21].

Оскільки професійні компетенції є базовими характеристиками, їх можна назвати типовими. Типова характеристика може проявлятися в багатьох формах поведінки або в широкому спектрі різних дій. Дії, їх результати та характеристики, що виражаються, не обов'язково мають взаємно однозначну відповідність. Дія або певна поведінка є проявом *компетентності* в контексті вимог та потреб конкретної роботи та конкретного організаційного середовища. На думку Р. Бояціс компетентність може проявлятися через інші конкретні дії. Так само й результат дії (тобто її ефект) пов'язаний з вимогами та середовищем, у якому вони відбуваються [10, с. 21].

Р. Бояціс зазначає, що компетенції – це характеристики, які причинно-наслідкові пов'язані з ефективним та/або вищим виконанням роботи. Це означає, що існують докази того, що володіння характеристикою передуює та призводить до ефективного та/або вищого виконання роботи. Окрім теоретичного прогнозу

щодо причинно-наслідкового зв'язку між характеристикою та виконанням роботи, повинен існувати емпіричний зв'язок між характеристикою як незалежною змінною та виконанням роботи як залежною змінною. Компетентність може бути мотивом, рисою, аспектом самосприйняття чи соціальною роллю людини, навичкою або сукупністю знань, які вона використовує. Це важлива відмінність, яка має наслідки не лише для повного розуміння компетентності, але й для методологічних питань вимірювання та її оцінки [10, с. 23].

Для більш детального розуміння Р. Бояціс провів порівняльне дослідження компетенцій між двома особами різних професій. Однією зі сфери медицини є нейрохірург, що спеціалізується на операції на мозку, інший – комп'ютерний технік, який займається обслуговуванням комп'ютерної техніки. Обидва фахівці у своїх сферах, і кожен з них працюють з так званою «мозковою системою». Припущення: характеристики роботи цих фахівців відрізняються за типом зайнятості: один працює в основному самостійно, інший – з медичним персоналом; вони стикаються з завданням у діагностуванні проблеми та її усуненні; бути ініціативним з метою пошуку нової інформації, у розв'язанні проблеми; знати свої сильні та слабкі сторони, якщо необхідно перенаправити до іншого фахівця.

Таким чином, Р. Бояціс припустив, що особи різних професій повинні мати кілька загальних рис (тобто тонкий м'язовий контроль та схильність проявляти ініціативу) та навички системного мислення, діагностичні здібності та точна самооцінка [10, с. 24].

Однак, Р. Бояціс зазначив, що з ефективності кожен із новачків повинен мати різницю у компетенції. Наприклад, комп'ютерний технік повинен мати: орієнтацію ефективності; стурбованість у розв'язання проблеми та коригуванні комп'ютера в короткий термін; забезпечити вартість праці та вартість матеріалів для задоволення потреб клієнта або сервісного центру, де він працює; оцінити ризики для розв'язання проблеми й в результаті отримає результат, що

задовольняє і клієнта, і організацію. Нейрохірург на думку Р. Бояціса має компетенції: повинен витратити мінімальний час під час операції, але не може йти на помірний ризик та шукати скорочені шляхи, які можуть спрацювати як засіб для досягнення бажаних результатів. Такі дії суперечитимуть ключовому елементу роботи нейрохірурга у підтримці життя пацієнта. Результати можуть перешкодити подальшим спробам розв'язання проблеми. Хоча нейрохірург повинен турбуватися про ефективність, це не впливає з подібного підходу і не може бути пов'язано з рівнем ризику, подібним до рівня комп'ютерного техника. Також Р. Бояціс припускав, що нейрохірург повинен мати навички ефективної роботи з командою, щоб організувати всі їхні зусилля під час операції. Але для комп'ютерного техника, окрім міжособистісних навичок, необхідних для спілкування з клієнтами, навички командної роботи не потрібні, бо працює самостійно [10, с. 24].

Узагальнювальне дослідження моделі компетенцій Р. Бояціса щодо компетентностей осіб, що має різну професійну діяльність, можна сказати, що: професійні компетентності відрізняються певними рисами (наприклад, орієнтацією на ризик), навичками (наприклад, міжособистісною здатністю керувати або організовувати роботу інших) та спеціалізованими знаннями (наприклад, фактами та розумінням систем, на яких вони працюють); різні типи компетенцій охоплюють різні сфери функціонування людини; відмінності мають значення для застосування до систем відбору та програм навчання; мають значення для вимірювання або оцінювання кожного типу компетенції [10, с. 25].

Модель компетенцій Р. Бояціса спирається на два виміри: 1) різні типи управлінських компетенцій пов'язані з різними аспектами людської поведінки та здатністю людини демонструвати таку поведінку. Наприклад, компетенція планування буде пов'язана з конкретними діями, такими як постановка цілей, оцінка ризиків та розробка послідовності дій для досягнення мети; 2) компетенція впливу буде пов'язана з конкретними діями, такими як вплив на інших, переконання їх виконувати певні дії або натхнення.

Отже, метою дослідження Р. Бояціса є складання списку компетенцій, які пов'язані з ефективністю роботи, та не мають залежності від конкретної посади та організації. Даний приклад надав можливість стверджувати, що результатом навчання студентської молоді за будь-якою спеціальністю є опанування компетенцій як загальних, так й специфічних.

Термін «компетенція» з'являється у Пропозиції рекомендації Європейського парламенту та Ради (2005:548) щодо ключових компетенцій для навчання протягом усього життя: «Компетенція» визначається як поєднання знань, умінь та навичок, що відповідають конкретній ситуації. «Ключові компетенції», своєю чергою, стосуються тих, що підтримують особистісну реалізацію, соціальну інклюзію, активне громадянство та зайнятість. Можна сказати, що компетенція – це володіння процедурами, навичками та вміннями, що дозволяють ефективно реагувати на різні ситуації або проблеми [9].

Відома С. Дж. Савіньйон, наприклад, зосереджувала увагу на комунікативному навчанні мови (CLT) з учнівською молоддю. На її думку, центральна теоретична концепція навчання комунікативних мов є «комунікативна компетентність». Компетентність визначається з погляду вираження, інтерпретації та переговорів щодо сенсу і звертається до психолінгвістичних, і соціокультурних поглядів у дослідженні другої мови (SLA), щоб пояснити її розвиток. Ідентифікація комунікативних потреб учнів дає основу для розробки навчальних програм. Мовні потреби швидко наростають групи іммігрантів та найманих працівників змусила Раду Європи розробити освітній план для учнів, заснований на умовно-функціональних концепціях використання мови. Мовні функції, засновані на оцінці комунікативних потреб учнів, визначали кінцевий результат або мету навчальної програми. Термін «комунікативний» прив'язувався до програм, що використовували умовно-функціональну навчальну програму, засновану на оцінці потреб. Тоді й була започаткована ідея вивчення мов для конкретних цілей [15].

На думку Д. Кукли «компетентність» є здатністю особистої самореалізації, основною умовою для виховання та результатом освітнього процесу. Вона виділяє три групи розуміння компетентності: 1) майстерність, ефективність, здатність. Існує припущення, що для виконання конкретного завдання особистість має конкретні компетенції, що сприяють її розвитку; 2) емоційне ставлення до конкретного завдання чи проблеми, що виникає внаслідок готовності до діяльності. Мова йде про адаптивні, порівняльні, емоційні, поведінкові та соціальні ознаки, які виникають на підставі переконань та очікувань особистості; 3) інтегративний та всебічний характер компетентності. Існує припущення, що компетенції є складними диспозиціями та являють собою композицію знань, навичок, ставлення, мотивації та емоцій [12].

Отже, ми можемо припустити, що компетентність є здатністю особистості виконувати дії, завдання та певні функції.

Дослідники І. Міхус та Н. Наконечна з'ясовуючи питання щодо ролі комунікативної компетентності у структурі соціального інтелекту викладачів закладів вищої освіти та дійшли висновку, що комунікативна компетентність є складним, багатокомпонентним психологічним утворенням особистості. Спираючись на дослідження групи авторів (А. Р. Єрментаєва, М. Д. Ауренова, Е. Уайдулакیزی, А. Аяпбергенова) у структурі комунікативної компетентності особистості дослідники виділяють такі компоненти як: 1) сукупність навичок сприйняття, розуміння та оцінки інших людей – соціальна чутливість; 2) здатність оптимізувати міжособистісну взаємодію в мікрогрупах; 3) здатність використовувати в діяльності моделі поведінки, тактичні комунікативні навички, комунікативні прийоми тощо; 4) деякі особистісні характеристики комунікативного потенціалу: стабільність концепції «Я», комунікативні здібності, комунікативна автономія тощо [13].

Також у ході вивчення роботи щодо розвитку комунікативної компетентності вчителів (Н. Михальчук, Е. Івашкевич) дослідники виділяють інші структурні компоненти: 1) мотиваційний та особистісний компонент

(мотиви спілкування, стресостійкість, емпатію, товариськість, адаптивність тощо); 2) когнітивний компонент (система знань про комунікацію, розуміння людьми один одного в процесі їх спільної діяльності, типологічні особливості мислення, організаційні та комунікативні здібності); 3) поведінковий компонент (комунікативні навички та вміння, стилі та методи спілкування) [13].

Спираючись на дослідження І. Міхус та Н. Наконечна зазначили, що одним із компонентів комунікативної компетентності особистості є комунікативні здатності, які визначаються як компонент структури особистості, відповідають вимогам комунікативної діяльності та забезпечують її успішну реалізацію [13].

Г. Рікхайдт, Г. Штронер та К. Форверг розглядали комунікативну компетентність з погляду індивіда, пов'язували її з основною концепцією комунікації та обговорювали критерії комунікативної компетентності такі як ефективність та відповідність. На їх думку, здатність людей досягти своїх цілей у соціальному житті значною мірою залежить від їх комунікативної компетентності [14].

У своїй концепції автори зазначали, що комунікативна компетентність – це складне поняття із багатою внутрішньою та зовнішньою структурою. Внутрішня структура: ефективність та доцільність, де ефективність є результатом комунікативної компетентності, а доцільність – ситуативними умовами фактичної соціальної взаємодії. Зовнішня структура концепції – продуктивність чи майстерність, знання, мотивація, емоції та поведінка; важливість процесів та налаштувань для загальної та інтегративної теорії комунікативної компетентності; розвиток комунікативної компетентності [14].

Дослідження комунікативної компетентності привертає все більше уваги, особливо серед спеціальностей не філологічного напрямку: педагогічного, психологічного, менеджменту, інженерії, ІТ-технологій тощо.

Мовна компетентність виступає як другорядний засіб реалізації професійної діяльності. Однак, виходячи на міжнародний рівень, мовна

компетентність вимагає знань іноземних мов з метою міжособистісної та міжкультурної взаємодії (форум, конференції, зустрічі тощо).

Так, Н. Ашиток приділяла увагу дослідженню щодо формування комунікативної компетентності у соціальних працівників під час процесу професійної соціалізації. На її думку, завдяки комунікації передається соціальний досвід між поколіннями [1].

Досліджуючи сутність та структуру комунікативної підготовки соціальних педагогів авторка виділила три функції спілкування: 1) комунікативна функція (обмін інформації у форматі «людина – людина»); 2) інтерактивна функція (модуляція поведінки та реакції співрозмовників); 3) перцептивна функція (соціальна перцепція). Зосереджуючи увагу на професійній комунікативній компетенції Н. Ашиток визначила її «як процес взаємодії комунікативних знань, умінь, навичок, здібностей і суб'єктних властивостей особистості, ефективність яких визначається та оцінюється за критеріями досягнення фахових цілей» [1, с. 8]. Комунікативна компетентність та її формування відбувається шляхом освітньо-виховного процесу, у ході якого особистість перебуває під впливом зовнішніх і внутрішніх активностей задовольняючи свою потребу в самореалізації.

Спираючись на дослідження Н. Ашиток ми дійшли висновку, що спеціаліст має бути конкурентоспроможним в сучасному суспільстві, мати здатність розв'язувати проблемні питання клієнтів різних верств населення, керуючись сформованими комунікативними компетентностями та задовольняючи свої власні потреби в професійній діяльності.

Дослідницький інтерес до комунікативних навичок та комунікативної компетентності підтверджують, що кожна особистість має певний рівень комунікативної компетенції, яка має істотний вплив на професійний та особистий розвиток. Комунікативна компетентність є головною передумовою успішної практичної діяльності. Дж. Грін стверджував, що комунікативну компетентність варто розуміти як комунікативні навички в конкретній ситуації.

Наукові висновки щодо навчання, набуття та перевірки навичок є актуальні й для клінічної сфери [11].

Комунікативна компетентність – це здатність досягати комунікативних цілей соціально прийнятним способом; організована і зосереджена на меті, тобто вона включає здатність вибирати та застосовувати навички, які є відповідними та ефективними у відповідному контексті; включає вербальну та невербальну поведінку. Використання комунікативної компетентності є послідовним, тобто різні процеси та діяльність координуються в типовій послідовності та потребують належного часу та контролю конкретної поведінки. Це впливає на поведінку іншої людини та контексту, і це вимагає готовності та бажання спілкуватися з іншою людиною на користь усіх. Комунікативна компетентність може бути набута, тобто необхідні навички збільшуються крок за кроком через повторювану, змістовну практику та досвід [11].

К. Кісслінг та Г. Фабри, спираючись на дослідження науковців, зосетили увагу й на питанні щодо набуття комунікативної компетентності студентами:

1. Студент, який має невеликий досвід, повинен спочатку отримати загальну уяву, а потім створити базу знань шляхом читання, обговорення тощо. Більш досвідчені студенти, використовуючи на середньому рівні знання, отримують користь від відпрацьованих прикладів і можуть більше зосередитись на розв'язання конкретних проблем (С. Калюга, П. Чандлер, Дж. Туовінен, Дж. Свеллер). Таким чином, накопичуються знання та евристика на основі досвіду, а неправильні виступи можуть бути виправлені. Студенти з високим рівнем з великим попереднім досвідом можуть підвищити точність та швидкість своїх навичок шляхом повторної практики (свідомої практики) та перенести їх в інші контексти (Е. Кофлан, А. Вільямс, А. МакРоберт, П. Форд). Ці міркування також є правдоподібними на тлі висновків щодо використання когнітивних ресурсів (С. Калюга): оскільки індивідуальні когнітивні ресурси в основному обмежені, навчальні завдання повинні бути розроблені таким чином, щоб вони були адаптовані до рівня знань учнів (Дж. ван Меррієнбур, Дж. Свеллер). Це може

бути добре проілюстроване прикладом моделювання, які часто використовуються для підготовки навичок спілкування. Щоб сприйняти історію пацієнта, орієнтований на пацієнта, студент повинен знати зміст анамнезу, ретельно слухати клієнта та контролювати його поведінку в розмові. Водночас студент повинен звернути увагу на поведінку клієнта, щоб помітити емоційні сигнали, наприклад, на які він чи вона може потім реагувати емпатично (що, своєю чергою, вимагає від нього або її знань про те, як це зробити). Неважко уявити, що студенти, які мають невеликий досвід, швидко перевантажуються в такій ситуації, оскільки вони повинні навмисно обробляти багато завдань, тоді як досвідчені студенти принаймні частково автоматизують процедури й, таким чином, можуть випустити більше когнітивних ресурсів, наприклад, працювати зі складним вмістом медичної техніки (Дж. Янг, Дж. ван Меррієнбург, С. Дьорнінг, О. тен Кейт) [11].

2. Інші важливі висновки щодо здобуття навичок пов'язані з перенесенням. Студентам дуже важко пережити навички, набуті в одному контексті до іншої тематичної області. Щоб краще зрозуміти суть цього перенесення, можна розрізнити пряме перенесення (передчуття клінічної практики під час тренувань) та зворотне перенесення (про досліджувану пам'ять під час клінічної роботи). У випадку зворотного перенесення слід визнати, що нинішня ситуація схожа на ситуацію, яка вже успішно освоїлася в минулому (Г. Саломон, Д. Перкінс). Тому важливо сприяти прямому перенесенню в дослідженнях, враховуючи якомога більше різних контекстів у процесі навчання, щоб полегшити подальше зворотне розпізнавання. В принципі, тісна передача, включаючи подібний зміст (наприклад, емпатична реакція на емоційні реакції дітей та дорослих), простіше здійснити, ніж віддалене перенесення, включаючи різні тематичні області: наприклад, надання інформації в медичних розмовах може мати різні вимоги, які потребують різних навичок у різних контекстах (наприклад, розмови про терапевтичне та паліативне лікування) [11].

Між освітнім середовищем та рівнем знань корисно визначити різницю. Так, К. Кісслінг та Г. Фабри розповідають про внутрішнє перенесення, коли навчання сприяє тому, що вже вивчалось. Це, наприклад, коли основні анатомічні або біохімічні знання можуть бути використані для вивчення основних клінічних концепцій – «підготовка до майбутньої підготовки» (М. Мілопулос, Н. Вудс). З іншого боку, передача, спрямована на зовні, що відбувається під час тренування, безпосередньо призводить до найкращого розв'язання проблем у клінічній практиці (Дж. Кастіліо, Й. Парк, І. Харріс, Дж. Чунг, Л. Суд, М. Кларк, К. Куласегарам, Р. Бріджес, Г. Норман, Н. Вудс). Ця різниця важлива, оскільки, особливо з невеликими попередніми знаннями чи досвідом, неможливо очікувати зовнішньої передачі безпосередньо, але лише опосередковано, коли були встановлені відповідні структури знань, які ближче до проблеми. Тому зміст навчання не слід поспішно оцінювати лише за допомогою його корисності для зовнішнього перенесення [11].

Отже, на думку К. Кісслінг та Г. Фабри розуміння комунікативної компетентності може бути покращено, якщо вважати це ситуаційним використанням певних навичок. Тоді виникає можливість передавати вже отримані навички у сфері спілкування, які допомагали б систематично розвивати комунікативну компетентність. Для цього виникає потреба у додаткових наукових та прикладних дослідженнях по різних формах навчання (початкова освіта, безперервна освіта). Автори звертали увагу на питання, які знання необхідні для придбання комунікативних компетентностей, з урахуванням забезпеченості освітнього середовища, що створює оптимальну підтримку студентів для сталого розвитку комунікативної компетентності [11].

Комунікативна компетентність є важливим компонентом у формуванні професійної здатності у майбутніх педагогічних працівників. Так, І. Леонтьєва зазначила, що оскільки стратегія, принципи, постулати, максимум, конвенції створюють певні формули у спілкуванні, можна стверджувати, що знання цих моделей є важливим фактором у створенні компетенції людських комунікацій.

Підсумовуючи основні моменти, авторка зробити такі висновки, що: «комунікативна компетенція належить до сфери професійного та особистісного розвитку, тобто найбільше виявляє і розкриває в індивідумі здатність до навчання впродовж життя; комунікативна компетенція як ключова освітня компетенція конкретизується на рівні кваліфікаційних характеристик, освітніх галузей і навчальних предметів для кожного рівня навчання; процес формування і розвитку комунікативних компетенцій відбувається в контексті нових вимог до освітнього процесу, які висуває ринок праці; комунікативна компетенція може розглядатися як освітня компетенція, формування якої відноситься (може відноситися) до кожної навчальної дисципліни / курсу в цілому» [5].

Дослідження комунікативної компетенції та її специфіки у студентів-психологів із різними ціннісними орієнтаціями проводили В. Шевчук, М. Тесленко та Л. Клевака. Спираючись на результати автори зазначили, що комунікативна компетентність є поєднанням різних компонентів, таких як емпатія, мотивація до спілкування, ціннісні орієнтації і комунікабельність, пов'язані між собою, впливають на ефективність міжособистісних взаємодій у професійному середовищі, є ключовими компонентами у формуванні професійної компетентності та підготовки до успішної кар'єрного зростання у сфері психології [8].

Багато дискусій присвячених вивченню комунікативних компетентностей торкаються різних сфер професійної діяльності майбутніх спеціалістів. Однак, специфічною особливістю комунікації залишається мовна комунікативна діяльність. На думку С. О. Ніколаєнка та С. І. Ніколаєнко спілкування – це процес, під час якого відбувається взаємодія як між особистостями, так і в соціальних групах, виникають умови для передачі та опанування соціального досвіду, змінюється [6, с. 85]. структура та зміст, формуються здатності особистості та її соціалізація.

Основним комунікативним засобом є мова та зосереджують увагу на вивченні «її змісту, форм, видів, можливостей і норм становить найважливішу

проблему теорії спілкування» [6, с. 85]. За результатом наукового дослідження автори дійшли висновку, що мовна комунікативна діяльність характеризується інтенціональністю, результативністю, нормативністю. Основними структурними компонентами мовної комунікативної діяльності є: предмет спілкування, потреба в спілкуванні, комунікативні мотиви, дії спілкування, завдання спілкування, засоби спілкування, продукт спілкування. При цьому мовна комунікативна діяльність будується як система «сполучених актів», в якій необхідно розрізняти позиції суб'єкта-ініціатора й суб'єкта-партнера. Комунікативна технологія в мовній комунікативній діяльності реалізується в монологічній, діалогічній і полілогічній формах [6, с. 93].

Г. Кошонько та О. Лужецька приділили увагу вивченню взаємозв'язку професійної комунікативної компетентності психолога та результативністю його діяльності. Вони зазначили, що комунікативна компетентність є основним складником професійної компетентності психолога, яка містить: високий рівень мовного розвитку, що дозволяє людині в процесі спілкування вільно сприймати й передавати інформацію; вміння активного слухання, побудова зворотного зв'язку; розуміння невербальної мови спілкування; здатність правильно оцінювати співрозмовника як особистість і вибирати власну комунікативну стратегію залежно від цієї оцінки; вміння поводитися адекватно ситуації і використовувати її специфіку для досягнення власних комунікативних цілей, викликати у співрозмовника позитивне сприйняття своєї особистості.

Отже, Г. Кошонько та О. Лужецька стверджують, що «комунікативна компетентність психолога – це основа його професійної діяльності» [3].

Питання розвитку комунікативної компетенції у студентів психологів в ході освітньої діяльності розглядали Т. Каткова та Г. Варіна. Аналізуючи наукові підходи науковці зосередили свою увагу щодо впливу освітньої діяльності в ЗВО на результативність розвитку комунікативних умінь студентів-психологів. Вони зазначили, що існують проблеми з питань мовленнєвої підготовки, де мовленнєва компетенція є провідною базисною характеристикою особистості,

найважливіший вияв її цілісності й самодостатності; конкурентоспроможними є фахівці, які володіють теоретичними, практичними знаннями та мають розвинуті комунікативні здібності [2, с. 39].

У ході проведеного аналізу Т. Катковою та Г. Варіною встановлено, що потребують додаткового вивчення такі групи умінь як: мовленнєве спілкування, уміння будувати своє мовлення в психологічному плані, мовленнєвий вплив; володіння невербальними засобами спілкування; орієнтування у співрозмовникові, якість уваги, адекватне моделювання особистості учня, соціальна перцепція; вольові якості, тобто вміння управляти своєю поведінкою; спілкування на людях; творче самопочуття; орієнтування в умовах спілкування; орієнтування в ситуації спілкування; цілеспрямована організація спілкування й управління ним, правильне планування та здійснення системи комунікації, швидке й точне знаходження адекватних змісту акту спілкування комунікативних засобів; самопрезентація; завоювання ініціативи; організація «пристосувань»; професійний контакт; відчуття й підтримування зворотного зв'язку у спілкуванні» [2, с. 41].

На їх думку, «стихийний розвиток комунікативних умінь не здатний забезпечити студентам необхідний рівень комунікативного розвитку для якісного опанування професією та виконання професійних обов'язків. Для підвищення рівня комунікативної компетентності необхідно впровадження психокорекційних програм, які б забезпечили цілеспрямований розвиток умінь і навичок професійних взаємодій майбутнього спеціаліста та власного самопізнання» [2, с. 42].

Висновки з проведеного дослідження перспективи подальших наукових пошуків. Отже, сьогодні ринок праці стає дедалі більш глобалізованим та вимогливим до оцінки та відбору кандидатів. Тому важливо, щоб фахівці були конкурентоспроможними в різних навичках, які дозволять їм відкрити нові горизонти для отримання роботи, її утримання та конкуренції з професіоналами з усього світу. У сучасному швидкоплинному та

взаємопов'язаному світі комунікативні навички стали життєво важливим активом для професійного зростання. Незалежно від того, чи є взаємодія з колегами, клієнтами чи зацікавленими сторонами, сформована комунікативна компетентність може виділити особистість серед оточення, відкрити нові можливості, побудувати міцні стосунки та досягти успіху у кар'єрному зростанні. Отже, *комунікація* – це ключ, який відкриває двері до успіху, а *комунікативна компетентність* – це скринька з можливостями, яка стає підґрунтям для міжособистісної, міжкультурної та мовленнєвої взаємодії в професійній діяльності.

1. Ашотян, П. Формирование коммунистической компетентности школьников

D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-5245-1-10-20250220%20(2).pdf.

9. Ahmed B. M. El desarrollo de las competencias en las lenguas extranjeras como nuevos requisitos para el desempeño profesional / *TRANS Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften* / Internet journal for cultural studies / Revue électronique de recherches sur la culture. № 22. Update: 2025-09-03. URL: <https://www.inst.at/trans/22/el-desarrollo-de-las-competencias-en-las-lenguas-extranjeras-como-nuevos-requisitos-para-el-desempeno-profesional/>.

10. Boyatzis R. E. McBer and Company. The competent manager: A Model for Effective Performance / 175 YEARS OF 1807 W 1982. Publishing A Wiley – Interscience Publication JOHN WILEY & SONS. New York, Chichester Brisbane Toronto Singapore Univ. Library UC Santa Cruz. 1986. 340 p. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4906221&seq=7>.

11. Kiessling C., Fabry G. *Was ist kommunikative Kompetenz und wie kann man sie erwerben?* / GMS Journal for Medical Education. Gesellschaft für Medizinische Ausbildung. 15.03.2021 URL: <https://www.egms.de/static/en/journals/zma/2021-38/zma001445.shtml>.

12. Kukla Daniel. Kompetencje komunikacyjne przyszłych pedagogów. Distanční studijní text. / Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2019. 131 s. URL: https://repozitar.cz/repo/39411/Kompetencje_komunikacijne_przyszlych_pedagogow.pdf.

13. Mihus, I., & Nakonechna, N. (2022). The role of communicative competence in the structure of social intelligence of teachers of higher education institutions. *Public Administration and Law Review*, (4), 75–86. URL: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-4-75>.

14. Rickheit, G., Strohner, H., & Vorwerg, C. (2008). The concept of communicative competence. *Handbook of communication competence*, 1. S. 15–62. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Kushynova/0034718.pdf/>.

15. Sandra J. Savignon *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*. / *Linguistic Theory and Classroom Practice. Theory Into Practice*. Vol. 26, No. 4, Teaching Foreign Languages (Autumn, 1987), pp. 235–242 (8 pages) Published By: Taylor & Francis, Ltd. P. 1–27. URL: <https://videa.ca/wp-content/uploads/2015/08/Communicative-language-teaching2.pdf>.

References:

1. Ashytok N. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi profesiinoi sotsializatsii. / *Molod i rynok* №3 (146), 2017. P. 6–10 [in Ukrainian].

2. Katkova T., Varina H. Rozvytok komunikatyvnykh umin studentiv psykhologichnykh spetsialnostei pid chas navchannia u VNZ. / *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu Vyp. 5, T. 2*, 2017. Seriia «Psykhologichni nauky» P. 38–43 [in Ukrainian].

3. Koshonko H. Profesiina komunikativna kompetentnist psykholoha yak umova yoho uspishnoi diialnosti / H. Koshonko, O. Luzhetska // Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Psykholohichni nauky. 2018. № 2. P. 102–114 [in Ukrainian].
 4. Krykun Yu. A. «Komunikativna kompetentnist» i «volia do vlady»: aspekty vzaiemodii. / Visnyk NAU. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia. 2019. № 1 (29). P. 49–54 [in Ukrainian].
 5. Leontieva I. V. Formuvannia komunikativnoi kompetentsii studentiv starshykh kursiv klasychnoho universytetu pry vyvcheni dystsyaliny «Pedahohichna maisternist» / Doslidzhennia molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoi nauky: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (20 kvitnia 2011 r.). Kyivskyi stolychnyi universytet im. B. Hrinchenka. Kyiv, 2011. P. 90–92 [in Ukrainian].
 6. Nikolaienko S. O. Problema spilkuvannia yak diialnist / S. O. Nikolaienko, S. I. Nikolaienko // Svitohliad – Filosofiia – Relihiia: zb. nauk. prats. Sumy: DVNZ «UABS NBU» 2012. Vyp.2. P. 85–93 [in Ukrainian].
 7. Khamaz Ya. O. Psykholohichni determinanty rozvytku komunikativnykh kompetentnosti osobystosti v rannomu yunatskomu vitsi: MKR 053 Psykholohiia, 22.11.2023, Kryvyi Rih, 2023. 71 p. [in Ukrainian].
 8. Shevchuk V, Teslenko M., Klevaka L. Psykholohichni osoblyvosti komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv iz riznymy tsinnisnymy orvientatsiiamy. / Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia. Vyp. 4 (65), 2024. P. 59–63 [in Ukrainian].
 9. Ahmed B. M. The development of foreign language skills as a new requirement for professional performance / TRANS Online Journal for Cultural Studies / Internet journal for cultural studies / Electronic journal of cultural research. No. 22. Updated: 2025-09-03.
 10. Boyatzis R. E. McBer and Company. The competent manager: A Model for Effective Performance / 175 YEARS OF 1807 W 1982. Publishing A Wiley – Interscience Publication JOHN WILEY & SONS. New York, Chichester Brisbane Toronto Singapore Univ. Library UC Sante Cruz. 1986. 340 p.
 11. Kiessling C., Fabry G. What is communicative competence and how can it be acquired? / GMS Journal for Medical Education. Society for Medical Education. March 15, 2021.
 12. Kukla Daniel. Communication skills of future teachers. Distance learning text. / Faculty of Public Policy in Opava, Silesian University in Opava, 2019. 131 p.
 13. Mihus, I., & Nakonechna, N. (2022). The role of communicative competence in the structure of social intelligence of teachers of higher education institutions. *Public Administration and Law Review*, (4), P. 75–86.
 14. Rickheit, G., Strohner, H., & Vorweg, C. (2008). The concept of communicative competence. *Handbook of communication competence*, 1. P. 15–62.
 15. Sandra J. Savignon Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice. / Linguistic Theory and Classroom Practice. *Theory Into Practice*. Vol. 26, No. 4, Teaching Foreign Languages (Autumn, 1987), pp. 235–242 (8 pages) Published By: Taylor & Francis, Ltd. P. 1–27.
-